

Den 9. april 1940 som halvtredsårsjubilar

EN OVERSIGT

AF

PALLE ROSLYNG-JENSEN

Jubilæerne for besættelsestidens notable mærkedage falder tæt på hinanden i disse år. Fyrreårsdagen for den 5. maj gav anledning til en sand styrtflod af forskellige publikationer, men med hovedvægten på de lokalhistoriske skrifter. Halvtredsårsdagen for den 9. april gav også en god høst, omend måske ikke helt så fyldig, som den fem år før. Det optimistiske budskab, som den 5. maj lægger op til appellerer bedre til forlæggere, skribenter og læsere end de reflekterende overvejelser, som den 9. april traditionelt har ført med sig. Den 5. maj har derudover et indslag af folkelig deltagelse, der kan interessere en bred kreds af både historieskrivere og læsere, mens den 9. april udspilles på det professionelle plan blandt politikere og militærfolk med folket som passive tilskuere.

I både politisk og historisk bevidsthedsdannelse gennem de halvtreds år har den 9. april først og fremmest været brugt i den forsvarspolitiske debat. Jubilæet er paradoksalt nok faldet sammen med de mest omfattende forandringer i de ydre vilkår, der er bestemmende for dansk forsvars- og sikkerhedspolitik i hele efterkrigstiden. Forandringer der er afgørende for den måde 9. april vil blive opfattet og anvendt fremover. Revolutionerne i Østeuropa, reformprocessen og opløsningstendenser i Sovjetunionen tegnede sig klart i foråret 1990, og de betød at jubilæet måtte indgå i en helt forandret politisk og ideologisk kontekst i forhold til bare et enkelt år før.

Historikere arbejder sjældent under en så kortsigtet horisont, at hurtige forandringer lader sig inddrage i deres arbejde, selv ikke når forandringerne er så fundamentale som den kolde krigs sammenbrud. På den anden side formulerer historikere ved en sådan lejlighed sig både gennem bøger og artikler, der er længe under vejs og gennem over-

sigtsartikler lavet tæt op til jubilæet. En prøve på historikernes omverdens bevidsthed vil det derfor være, om vi kan se forskel i det anlagte perspektiv i henholdsvis de publikationer, der er udarbejdet på langt sigt, og de der er skabt på kort sigt.

Den 9. april 1940 har allerede status som et af den politiske Danmarkshistories klassiske emner. Den videnskabeligt baserede, den pædagogiske og den folkeoplysende litteratur er omfattende, antallet af debatindlæg i aviser og tidsskrifter lader sig knap nok tælle. En periodisering af 9. april-litteraturen vil derfor kun kunne medtage de vigtigste udgivelser indenfor den historiske litteratur.

Fra 1940 til midten af 1950'erne. Under besættelsen føres 9. april-debatten kun åbent i skrifter sanktioneret af besættelsesmagten samt i illegale skrifter fra modstandsbevægelsens højrefløj. Adskillige af periodens vigtige aktører udnyttede en påtvungen passivitet til at skrive fremstillinger af perioden ud fra deres synsvinkel. Fra maj 1945 vælter litteraturen frem, erindringer, fremstillinger og rapporter.

Spørgsmålet om skyld og ansvar for besættelsen den 9. april står i centrum. Stauning-Munch-regeringens politik generelt og især enkeltministres og ledende militærpersoners gerninger eller mangel på samme blev taget op. Officielle dokumenter fra april-dagene var allerede udsendt i illegal form. Det gjaldt Kjølens indberetninger fra Gesandtskabet i Berlin og henholdsvis Generalkommandoens og Søværnskommandoens beretning om aprildagene. Den Parlamentariske Kommissions første beretninger fik interessen til yderligere at samle sig om, hvorfor der ikke blev reageret på advarslerne fra Berlin, hvorfor der ikke blev foretaget indkaldelser, den famøse kanon på Middelgrundsførtet og problemstillinger af samme type. Anklagerne for embedsmisbrug, embedsforsømmelser, kollaboration og forræderi lå tæt i luften. Herfra ledes en del af debatten over i myten om den aftalte besættelse, det påståede møde i Rostock mellem P. Munch og Himmler. Fra midt i 50'erne falder interessen for den type spørgsmål afgørende. Det er klart at Danmarks nye sikkerhedspolitiske situation i kraft af medlemskabet af NATO, er en del af forklaringen herpå.

Allerede ved retsopgøret med de tyske topnazister i Nürnberg i 1945-46 bliver tysk kildemateriale om Weserübung tilgængelig for en bredere kreds, idet aktionen mod Norge-Danmark indgår i anklagerne mod Admiral Raeder ved IMT (International Military Tribunal). Det er især disse dokumenter, der indgår i bindet med tyske dokumenter, der udgives af Den Parlamentariske Kommission. Det tyske dokumentmateriale udnyttes i 1952 i en bog af *Walther Hubatsch* til den endnu idag

mest detaljerede redegørelse for det militære forløb af Weserübung. Fremstillingen er apologetisk og søger at modbevise IMT-dommen om, at den tyske aktion var folkeretsstridig.

Fra midt i 1950'erne til et stykke ind i 1970'erne. Historikerne overtager nu den 9. april fra politikerne, juristerne og de professionelle debattører. Et større kildemateriale bliver stillet til rådighed, og det bliver ikke mindst anskuet bredere end tidligere. Yderligere et stort tysk kildemateriale ligger bag en emnemæssig snæver fremstilling af *Johan Hvidtfeldt* 1973-74 om den tyske besættelse af København den 9. april. De tyske marinearkivalier er basis for en gennemgang af den tyske marinestrategi i langt perspektiv som forudsætning for Weserübung i *Carl-Axel Gemzells* bog fra 1965. De tyske politiske forudsætninger for Weserübung er skildret bedst i en undersøgelse fra 1970 af *Hans Dietrich Look*.

Den danske regerings sikkerhedspolitiske handlemuligheder i 1930'erne bliver for første gang skildret bredt af *Viggo Sjøqvist* i 1965, hvor der især bygges på Udenrigsministeriets arkiv. Udenrigsminister *P. Munch*, hans opfattelser og beslutninger har stået i centrum for denne del af forskningen. Hans egne erindringer, der udkom 1959-67, lægger grunden. Fremstillinger af *Ole Karup Pedersen* fra 1970 og *Viggo Sjøqvist* fra 1976 analyserer dem og andet P. Munch-materiale.

Selvom den store fremstilling og kildesamling om Weserübung og den danske besættelse, der var planlagt indenfor DNH-projektet, aldrig udkom, så var der fra midt i 70'erne viden og analyse i et omfang, der tillod et rimeligt nuanceret billede af den 9. april og dens forudsætninger på både tysk og danske side.

Fra midt i 1970'erne er der udsendt yderligere et antal fremstillinger, der bidrager hertil. De falder i to afdelinger. Dels – en række specialundersøgelser på afgrænsede områder dels mere helhedsprægede fremstillinger, hvor aktuelle holdninger til de militær- og sikkerhedspolitiske forudsætninger slår igennem. De store folkelige debatter om sikkerhedspolitikken i 1980'erne viser sig også i synet på den 9. april.

Vigtigst i den første kategori er militærhistoriske undersøgelser om landforsvaret af Jylland af *Michael H. Clemmesen* (1982) og landforsvaret af Sjælland af *Ole Isgaard Olsen* (1985) og om den danske efterretnings-tjeneste af *H. C. Bjerg* (1985). Der er kortere undersøgelser af den tyske spionage i Danmark op til den 9. april af *A. R. Jørgensen* (1987) og om Rechnitzers marinestrategi af *H. C. Bjerg* (1978). Vurderingen af de danske militære forberedelser havde tidligere gået ud fra, hvad dansk militær havde kunnet stille op imod den tyske aktion den 9. april under

forskellige tænkte omstændigheder. Med de nævnte fremstillinger bliver også det ulige vigtigere problem behandlet, hvordan det danske militære beredskab var i stand til at løse en afskrækkelsesfunktion overfor et engelsk fremstød mod Danmark og danske farvande og dermed gøre dansk neutralitet troværdig i tyske øjne.

I den anden kategori er den vigtigste udgivelse *Hans Branners* totalgennemgang af især regeringens beslutningsgrundlag på langt og kort sigt op til den 9. april (1987) med et teoretisk supplement i 1989. *Viggo Sjøqvist* leverede en kortere og mere traditionel gennemgang af det samme problem i 1978.

Hvis 9. april-problematikken skal behandles systematisk vil flg. opdeling dække de problemområder, der hyppigst har været taget op i forbindelse med den 9. april.

- 1) Den 9. april og den danske sikkerhedspolitik i 30'erne, herunder diskussion af alliancemuligheder, graden af tilpasning til Tyskland, neutralitetspolitikens udformning samt betydningen af de danske erfaringer fra 1. Verdenskrig.
- 2) Den danske forsvars- og militærpolitik fra forsvarsordningen i 1922 over 1932 og 1937-ordningerne frem til de militære skridt, der blev gennemført i sammenhæng med krigsudbruddet i 1939.
- 3) Baggrunden for Weserübung og dens sammenhæng med allieret politik og begivenhederne i Finland og Norge i 1939- 40.
- 4) De diplomatiske, militære og politiske begivenheder op til den 9. april 1940, herunder advarslerne om den 9. april, det militære beredskab og kapitulationsbeslutningen.
- 5) Etableringen af besættelsesordningen samt de nationale og sociale konsekvenser heraf.

Jubilæumlitteraturen fordeler sig jævnt over de fem områder og oversigten vil gå frem i den angivne rækkefølge.

1. Neutralitets- og alliancepolitik

Hovedproblemstillingen vedr. dansk sikkerhedspolitik er selvklart, om der eksisterede egentlige alternativer til den Stauning-Munch'ske neutralitetspolitik med et forsvar, der ikke var indrettet på en eksistenskamp. I »*Udenrigspolitik og rationalitet – kapitulationen den 9. april*« betoner *Hans Kirchhoff*, at det var vanskeligt at se nogen anden udvej for regeringen i slutningen af 30'erne end at tilpasse sig stormagten Tyskland. Kirchhoff mener ikke, at der var realitet i muligheden for et udvidet skandinavisk

forsvarssamarbejde og ej heller, at der var nogen mulighed for at få hjælp fra England. At Danmark kunne være kommet med under den engelske garantiparaply i 1939 afvises med henvisning til, at der i Foreign Office blev fremført den vurdering, at en besættelse af Danmark ville betyde en økonomisk belastning for Tyskland, og dermed være til fordel for en engelsk krigsindsats. Tillige med at en engelsk garanti ikke ville have forhindret et tysk angreb jvfr. Polens og Grækenlands skæbne i henholdsvis 1939 og 1941.

Carsten Due-Nielsen tager det modsatte standpunkt i artiklen »*Ene og svag. Danmarks sikkerhedspolitik i 1930'erne*«. Han mener, at en klarere markeret forsvarsvilje på et tidligt tidspunkt efter 1933 ville have åbnet mulighed for enten svenske garantier eller for at blive inkluderet blandt de stater, der i 1939 modtog engelske garantier. Hvis en sådan politik var blevet gennemført ville den også have indebåret risici, men på et andet plan end den faktisk gennemførte. Der ville blive større mulighed for at påvirke om Danmark blev inddraget i stormagtskrigen, til gengæld ville konsekvenserne af en inddragelse have været mere alvorlige – en kriseløsning med minimal suverænitetstafgivelse som i 1914 ville være mindre sandsynlig og et militært angreb ville koste større tab og ødelæggelser.

De kortfattede artikler levner ikke nogen af de to forfattere plads til en mere uddybet argumentation. Henvisningerne til Polen og Grækenland er åbenlyst ikke nogen stærk argumentation. I 1939 og 1941 foreligger der ved de to angreb specifikke faktorer, der ikke nødvendigvis gør sig gældende ved aktionen mod Norge og Danmark. For at afklare om et større norsk og dansk militært beredskab og en evt. engelsk garanti ville have betydet ændret tysk planlægning, skulle der en større analyse af den tyske marines og det tyske luftvåbens planlægning til. Det var de to instanser, hvis militære krav var afgørende for at Danmark blev besat. Disse alternative overvejelser skulle sættes i forbindelse med OKW's og Hitlers tidsfrister og militære forudsætninger for vestfelttoget. Der foreligger rigeligt med materiale til en sådan undersøgelse, men den ville unægtelig blive præget af mange usikkerhedsfaktorer. Vi mangler stadig den store undersøgelse af Weserübung og kildeudgaven med de centrale dokumenter, som Johan Hvidtfeldt havde planlagt. Store dele af materialet ligger parat i Rigsarkivets samlinger. Noget definitivt svar vil der ikke komme på de spørgsmål, der er rejst. Der er dog grund til at tro, at vi kunne komme et godt stykke videre i analysen.

De mange oversigtsartikler i aviser og undervisningspublikationer fremhæver gennemgående, at der i 30'ernes konkrete beslutningsmiljø

ikke var aktuelle alliancemuligheder, og at tilpasningspolitikken overfor Tyskland var en logisk konsekvens heraf og af den givne sammensætning af Rigsdagen og regeringen. Churchills udtalelse til nordiske journalister i januar 1940 om, at de andre nordiske lande dog havde en kløft, hvorover de kunne fodre tigreren, mens Danmark ingen havde, er hyppigt omtalt. Eksemplarisk kan der citeres fra *Helge Wiingaards* pjece »9. april 1940: Danmark på slagtebænken?«: »Da dette svælg mellem ord og handling (i folkeforbundspolitikken) først rigtig gik op for politikerne i Danmark, så de ingen anden mulighed end at føre den følgagtige tilpasningspolitik overfor Tyskland, der skulle føre direkte til besættelsen 9. april 1940. Og det er svært i dag, at bebrejde politikerne denne holdning, når man tager Danmarks næsten umulige situation i betragtning.«

Det er klart at pjecer udgivet af f.ex. Atlantsammenslutningen, Værn om Danmark m.fl. ikke dermed finder, at den førte forsvarspolitik var den rigtige. Det helt afgørende tema i forbindelse med dette 9. april-jubilæum og alle tidligere har selvfølgelig været spørgsmålet om virkningen af et afrustet eller svagt rustet Danmark i relation til den tyske planlægning og iværksættelse af Weserübung. De traditionelle synspunkter afledt af den 9. april har været, at afrustning og neutralitet var farligt, at stormagterne ikke ville acceptere militære tomrum og at et dansk militært forsvar kunne have en effekt, idet en fjendtligsindet stormagt måtte handle ud fra en marginalstyrkebetragtning – til et angreb på Danmark ville der kun være beskedne dele af det militære apparat til rådighed. Konkret anvendes synspunkterne på Tyskland i forhold til Danmark i 1940, men de overføres senere nærmest uændret til at gælde Sovjetunionen i forhold til Danmark efter 1949.

En diskussion baseret på et synspunkt stik modsat marginalstyrkebetragtningen, at tilpasningspolitikken måske ikke blev ført tydeligt eller radikalt nok, er derimod aldrig undersøgt eller diskuteret for alvor. Kunne regeringen have markeret endnu klarere overfor tyskerne, at den var sindet at bøje sig for tyske krav om baser/gennemsejling m.m., således at der ikke var behov for den sikkerhed for, at det tyske luftvåben kunne udnytte Aalborg Lufthavn, der lå bag det militære krav om, at aktionen mod Danmark skulle udvides fra Nordjylland til hele landet og til regeringens sæde. P. Munch har antagelig ment, at ikke-angrebspagten var tilstrækkelig som signal, men det var ikke klart nok for dele af det tyske militær, viste det sig. Der er ingen tvivl om, at en dansk regering, der var blevet stillet overfor krav om tysk brug af Aalborg lufthavn den 9. april, havde bøjet sig. De tyske militærfolk, der i første planlægningsrunde af aktionen mod Norge, nøjedes med at angive, at Tyskland skulle

sikre sig støttepunkter i Nordjylland, havde faktisk ret i deres forudsætninger.

Historikernes negligering af disse problemstillinger kan bero på, at forsvarsdebatten, skyldspørgsmålet og Rostockdiskussionen under ét har peget væk fra den type overvejelser.

2. Forsvarspolitik

Michael H. Clemmesen besidder både historiefaglig og militær ekspertise. I sin artikel »*Dansk forsvarspolitik i Mellemkrigstiden. En forudsætning for forløbet den 9. april*« udnytter og kombinerer han de to fagområder. Han tager sit udgangspunkt i det danske militære beredskab under Den 1. Verdenskrig. I sit virke som forsvarsminister var det P. Munchs mål, at indskrænke hærens opgave til et markerende forsvar. De muligheder, som det sjællandske forsvar gav for en eksistenskamp, søgte han at reducere mest muligt. Efter krigen blev meget af hæren flyttet til Jylland, hvad der markerede et skifte fra forsvar af Hovedstaden til et forsvar af landegrænsen (periferiforsvar), og reelt også et skifte fra eksistens- til markeringsforsvar. I en del år kunne værnene trække på den kapital af uddannede soldater og materiel, der var opbygget under krigen. Fra slutningen af 1920'erne var kapitalen brugt, hvad der bl.a. udløste en destruktiv strid om de små ressourcer mellem hæren og søværnet.

Internt i søværnet var der tillige strid om strategispørgsmål og materieltyper. I modsætning til mange af sine ledende medarbejdere betonedede Rechnitzer et periferiforsvar, hvad der især sigtede mod at gøre et forsvar mod England troværdigt i tyske øjne. Denne neutralitets-hævdede funktion kunne nogenlunde forenes med P. Munchs udenrigs-politiske konception. Hærchefen, Erik With, havde derimod ideer, der totalt var i modstrid med P. Munchs. With søgte at samle mest mulig af hærens styrke på Sjælland, hvad der afspejlede dels hans vurdering af de forværrede forsvarsmuligheder dels var et forsøg på at genindføre eksistensforsvaret ad bagvejen. I vurderingen af hærledelsens beslutninger og begivenhederne i Sønderjylland den 9. april er det, bortset fra i Kirchhoffs artikler, ikke medtaget i den brede litteratur, at dele af hærledelsens planlægning var i modstrid med regeringens forsvarspolitik. Skismaet kom bl.a. frem gennem Priors forslag ved Amalienborgmødet om morgenen den 9. april, at konge og regering skulle begive sig til en af de nordsjællandske kaserner.

Erik With havde nogen succes med at appellere til Staunings og Socialdemokratiets begyndende nyorientering i forsvarsspørgsmålet efter

1933. Ifølge Clemmesen kom både 1932- og 1937-forsvarsordningerne på et uheldigt tidspunkt i relation til en målsætning om et styrket militært beredskab. Den første kom i året inden Hitlers magtovertagelse og den anden forsvarsreform året inden den alvorlige skærpelse af krigstruslen, der fulgte med krisen over Tjekkoslaviet i 1938. Begge ordninger gav således behov for umiddelbare justeringer. Af politiske grunde var det yderst vanskeligt at opnå. Fra efteråret 1938 var det ifølge Clemmesen stort set for sent at gennemføre ændringer i dansk militær, der for alvor ville gøre det muligt at indrette sig på et eksistensforsvar i større eller mindre udstrækning. De nødvendige våben kunne ikke købes og eksperter ikke uddannes tilstrækkeligt på så kort tid. Ved verdenskrigens udbrud havde Danmark kun mulighed for et symbolsk forsvar, hvad der også var i god overensstemmelse med den vedtagne forsvarspolitik.

Hovedtrækkene i den refererede udvikling er kendt fra en række tidligere fremstillinger, mens Clemmesen militært baserede vurderinger og evne til at skabe overblik er ny i forhold til ældre gennemgange af dansk forsvarspolitik i perioden.

Erik With er genstand for jubilæets mest omfangsrige publikation. Militærhistorikeren *Ole A. Hedegaard* har bl.a. på grundlag af Withs privatarkiv skrevet en omfattende biografi over With og om dansk forsvarspolitik i Withs aktive karriere fra århundredeskiftet til besættelsen. »*En general og hans samtid. General Erik With mellem Stauning og kaos*«.

Erik With var grundlægger og leder af den militære efterretnings-tjeneste under 1. Verdenskrig. Hans rolle i Flensborgbevægelsen og under Påskekrisen har været fyldigt beskrevet af Tage Kaarsted. Han var fremtrædende polemiker om forsvarspolitik i 20'erne og 30'erne, og blev i 1935 udnævnt til hærchef med støtte fra Stauning og trods P. Munchs modstand. Han bearbejdede ivrigt Stauning og de socialdemokratiske ledere i håbet om større forsvarsbevillinger. Forsvarsordningen i 1937 var ham derfor en alvorlig skuffelse. Efter sin afgang i 1939 fortsatte With sin nationale og forsvarspolitiske agitation i foreningen »Det frie Nord«. I kraft af aktiv støtte til Finland under vinterkrigen og gennem kombinationen af et udvidet nordisk samarbejde og en styrkelse af forsvaret adskilte »Det frie Nord« sig fra den mere satte og tværpolitiske »Foreningen Norden«.

Ole A. Hedegaard tillægger With er meget væsentlig indflydelse på Socialdemokratiets begyndende forsvarspolitiske nyorientering i 30'erne. Hvor både With og Stauning ses som markante »førerpersonligheder« – udtrykket er nok ikke heldigt valgt, når det er denne periode, der behandles – så skildres P. Munch som person og politiker i dystre farver.

Han repræsenterer værdier, der hverken kan forstås eller forklares ud fra Hedegaards synsvinkel. På trods af materiale fra Withs omfattende privatarkiv og næsten 400 sider er læseren ved bogens slutning ikke kommet Erik With på meget tæt hold. Forfatteren erklærer indledningsvis, at han undlader de rent private sider af Erik Withs liv – det tages så bogstaveligt at vi væsentligst ser ham gennem de officielle taler, de store principielle memorandaer, modtagne breve eller hædersbevisninger.

Holdningsmæssigt er Hedegaard utvivlsomt meget tæt på Erik With. Hedegaard tager afstand fra Påskekrisens gerninger, men samtidigt måles og vurderes ud fra holdningen til forsvaret; »I vore dage er det herhjemme moderne, at en forsvarsfjendsk attitude i kultiverede kredse tages som et tegn på intellekt«, herefter følger omtale af de farlige fredsbevægelser og de pacifistiske skolelærere. Som opløsningstegn i dagens forsvar ses de kvindelige kampsoldater, de overbetalte professionelle soldater og nedbrydelsen af værnepligten. Skildringen igennem er der et perspektiv og en tone, som svarer til det, der blev anlagt i 30'ernes forsvarsdebat.

I sin iver efter at demonstrere sine forsvarspolitiske hovedsynspunkter trækker Hedegaard sine pointer skarpere op end det kildemateriale han lægger frem ser ud til at støtte. Han overbetoner den forsvarspolitiske splittelse mellem Socialdemokratiet og de radikale i 30'erne, han overvurderer P. Munchs personlige indflydelse på regeringens og rigsdagsflertallets samlede forsvars- og sikkerhedspolitik, han overdriver Erik Withs indflydelse på Stauning og Socialdemokratiet og han får ikke tilstrækkelig afvejet skildret betydningen af de militære midler i sikkerhedspolitikken op til den 9. april.

Biografien er uanset grundholdning på flere måder udtryk for et forskningsmæssigt tilbageskridt indenfor området. Det er symptomatisk, at forfatteren til sine temmelig omfattende redegørelser for udviklingen i Tyskland og for verdenskrigens forløb bygger på William Shirers gamle firebindsfremstilling »Rise and Fall of The Third Reich« og at sammenhængen mellem nationalt oplysningsarbejde i besættelsens første år og aktiv deltagelse i modstandsarbejde beskrives som et helt uproblematisk kontinuum.

3. Stormagtspolitikken

Carl-Axel Gemzells oversigtsartikel »*Angreb mod Nord – Stormagterne og Skandinavien 1939-40*« bygger på hans undersøgelse fra 1965. Et af hovedpunkterne heri var påvisningen af, at Raeder og den tyske marine

konsekvent byggede på strategiopfattelser udviklet af den tyske søofficer Wolfgang von Wegener på basis af 1. Verdenskrigs erfaringer. Beherskelse af de store Atlanterhavssøveje var afgørende for et heldigt udfald af en tysk krig mod England og dette forudsatte tyske marinebaser i Frankrig eller Norge.

På den begrænsede plads Gemzell har til rådighed i artiklen får han ikke forklaret sig tydeligt, ligesom der savnes en stillingtagen til indvendingerne mod 1965-undersøgelsen, at Weserübung slet ikke var i overensstemmelse med den tyske marines langsigtede planlægningskoncepter. Gemzell fremhæver i sin problemformulering, at Weserübung var et udtryk for at midlet (i.e. det militært mulige) stilles over målet med en sådan aktion. Idet Gemzell henter forudsætninger for Kriegsmarines planer for en aktion mod Norge så langt tilbage som i 1880'erne, mangler der her en analyse af, om ikke målsætningen med en sådan aktion skifter under den lange periode fra 1880'erne og op til 1940.

Gemzells resultater fra 1965 er slået pænt igennem, når Weserüblings forhistorie skal fortælles i skrifter til et bredt publikum. Den generelle tyske marinestrategi sættes ofte ind sammen med de traditionelle faktorer: De Allieredes planer for et indgreb mod de tyske malmtransporter fra Narvik, den finske vinterkrig og aktualiseringen af Norges manglende evne til at forsvare sin neutralitet, som den kommer frem ved Altmarkaffæren. Det fremstår generelt også tydeligt, at Weserübung var en improviseret aktion, der blev planlagt og besluttet på et sent tidspunkt og at overraskelsesmomentet var et afgørende element i planen. Fremstillingerne bygger i vid udstrækning på Henning Poulsens helt nye bog »Hitlers krig 1939-1941« (1989), der således allerede har tjent et vigtigt formål.

At de Allierede i væsentlig grad overvurderede betydningen af den svenske jernmalm og Narvikruten – ligesom besiddelsen af Norge alt i alt nærmest blev en byrde for den tyske krigsførelse, mens Danmark viste sig at blive en uventet gevinst – ville også kunne være hentet hos Henning Poulsen, men er kun sjældent med i de gennemgåede artikler.

Forræderimyterne i forbindelse med den 9. april er et af de permanente temaer. Selvom de er gendrevet med alle tænkelige argumenter og i en periode forsvundet fra overfladen, så dukker de op igen og igen. Det gælder også i 1990.

Rygterne om besættelsen som aftalt spil opstod så godt som allerede på besættelsesdagen. Det ses bl.a. i en beretning om kampene i Sønderjylland den 9. april skrevet af obertsløjtnant Hintz, lejrkommandant i Søgård. Beretningen er skrevet i løbet af april 1940 og trykt første gang i anledning af 50-årsdagen (i: Sønderjysk Månedsskrift nr. 4/april 1990).

Som en afsluttende refleksion over dagen skriver Hintz i sin beretning: »Foregik der forhandlinger, eller bestod der aftaler mellem den danske og den tyske regering?« Spørgsmålet har helt sikkert været hyppigt stillet i det militære miljø i dagene efter den 9. april. De beslutninger, som regeringen havde taget – eller undladt at tage – for ikke at udfordre tyskerne på mindste måde, kunne let se næsten landsforræderiske ud bagefter, når resultatet var kendt.

Forræderiet i form af tanken om en aftalt besættelse gennemført på et møde i Rostock den 17. marts 1940 mellem P. Munch og Himmler opstod i interneringslejrene blandt personer anklaget for landssvigerisk virksomhed i 1945-46. Hver ny beretning fra Den parlamentariske Kommission gav rygterne ny næring, og som afslutning på sit arbejde måtte Kommissionen tage anklagerne op. I trykt form blev Rostockmødet fremført i 1948 af A. Olesen og derefter især af *Jon Galster*. Den 9. april blev Jon Galsters livssag, han har forfulgt den i snart 40 år og som en opsamling og rekapitulation af sagen udsendte han som et alternativt jubilæumsskrift bogen »*Den 9. april 1940 – en sand myte*«.

Jon Galster har i forhold til A. Olesen bragt et antal nye motiver og vidner til sagen. I sin bog bygger Galster meget op om, at P. Munch handlede til fordel for et homoseksuelt familiemedlem, idet tysk politi skulle have pågrebet vedkommende i Hamburg og anvendt det til afpresning af P. Munch. Den seksuelle baggrund lod sig i 50'erne knap nævne åbent, hvor det idag virker svagere som trumfkort. Det materiale, som A. Olesen og Jon Galster fremlagde, har især redaktør *Bjørn Svensson* kunnet tilbagevise i sin bog fra 1965.

Hovedvidnet til P. Munchs tilstedeværelse i Rostock var folketingsmedlem, pastor Jes Schmidt. Jes Schmidt var valgt af det tyske mindretal i Danmark, og med de stærke danske anklager mod mindretallet for dets holdning under besættelsen, var Jes Schmidt bestemt ikke noget uvildigt vidne. Bjørn Svensson har endvidere klarlagt, at Jes Schmidt ikke ville have kunnet være i Rostock på det angivne tidspunkt.

Som særligt belastende materiale peger Jon Galster herudover på erklæringer fra to personer, som af politimesteren i Herning skulle være bedt om at vise vej for tyskerne den 9. april, på et vidne der har set trykte plakater med kongens opråb før den 9. april kl. 6 om morgenen og på byggearbejder ved Ålborg lufthavn. Disse og andre »beviser« forudsætter, at P. Munch har fået hele regeringen bag sin aftale og at snevis af lokale instanser og myndigheder er blevet indviet. Dette og andet materiale fortæber sig i absurditeternes verden.

Hovedargumentet mod tanken om en aftalt besættelse er dog stadig, at Weserübung byggede på total tysk hemmeligholdelse, selv Renthe-Fink

vidste ikke noget før den 8. april. Hele det store bevarede tyske militære arkivmateriale fra planlægningsdokumenter til krigsdagbøger, siger det samme. En usikker aftale baseret på afpresning er selvfølgelig derfor meningsløs.

At Jon Galster selv er i stand til at holde sin sag levende endnu i 1990 er ét. Noget helt andet at vi finder stumper af forræderimyterne i andre typer litteratur og med udgivelsesåret 1990. I bogen om general Erik With formulerer Ole A. Hedegaard helt utvetydigt sin støtte til forræderiteserne. »Munchs negative og helt utilgivelige vurderinger og tolkninger af meldingerne fra hans egne embedsmænd i Berlin, ledsaget af E-tjenestens informationer, ser så uforståelige ud, at de muligvis skyldes forhold, som i vore dage unddrager sig undersøgelse eller undersøgelser, ingen er interesseret i at foretage.« På samme måde indgår Rostockmødet og aftalen med Himmler som en åben tese i et centralt afsnit af en TV-faktaudsendelse om adgang til besættelsestidens arkiver. Som sagkyndig ved udsendelsen har medvirket en historiker med speciale i besættelsestiden. Jon Galster har ikke stridt i 40 år helt forgæves.

I litteratur beregnet til undervisning må der stilles særlige krav til formuleringernes entydighed på dette område. Jo yngre elever publikationerne henvender sig til jo større krav. I forbindelse med en større samling materialer om besættelsestiden udgivet af Nationalmuseet, Danmarks Radio og forlaget Munksgaard har *Ole Helmer Jensen* skrevet bogen »*Besættelse og tilpasning*« beregnet til folkeskolens historieundervisning. Ole Helmer Jensen tager afstand fra Rostockmyten, men demonstrerer samtidig at forræderitesen let kommer frem, hvis sigtet med P. Munchs politik ikke samtidig forklares, jvfr. flg. citat: »Men der er ikke fundet noget bevis på mødet (i Rostock). Intet tyder på, at vore ministre vidste noget om, hvad der skulle ske. Dertil kommer, at tyskerne slet ikke behøvede et sådant møde. De behøvede ikke at røbe deres hemmelige planer for den danske udenrigsminister. Vi havde klart fortalt alle, at vi ikke ville forsvare os for alvor.« Den ubefæstede vil heraf let kunne komme til at foretage slutningen: nedrustning er også en slags forræderi.

4. 9. april-forløbet

Begivenhederne omkring den militære besættelse og kapitulationsbeslutningen den 9. april er naturligvis tyngdepunktet i jubilæumslitteraturen. De vægtigste bidrag bliver bragt i et særnummer af »*Vandkunsten*« redigeret af *Hans Branner*. Branner placerer sig her tydeligt indenfor den militærkritiske tradition i sit syn på den 9. april. I særnummeret er det

blevet overladt *Hans Kirchhoff* at gennemgå forudsætningerne for kapitulationsbeslutningen. Det sker i en artikel med titlen »*Udenrigspolitik og rationalitet-kapitulationen den 9.april*«.

Ifølge Kirchhoff afhæng det tyske angreb helt og holdent af den ydre konjunktur, stormagternes interesse i dansk territorium, og det lod sig ikke påvirke af danske beslutninger. Regeringens handlemønster i april-dagene var et rationelt svar på først truslen og senere overfaldet indenfor de rammer, der var lagt af den gældende strategiske og forsvarspolitiske konception. Hvis der kun gås ud fra de kilder, der forelå for beslutningstagerne dengang, er det klart, at regeringen ikke mente, at der skulle kæmpes. I en analyse af partiformandsmødet den 8.april konkluderer Kirchhoff, at regeringen gjorde det klart, at en kamp ville blive en ren formalitet. Alle politikerne, også oppositionen, forventede, at der ville ske suverænitetskrænkelser f.eks. i Jylland eller stillet krav, men ingen forventede en aktion mod København. P.Munchs og regeringens taktik på mødet er derfor at forhindre, at der tages beslutninger, som kan stille sig i vejen for danske indrømmelser overfor begrænsede tyske krav eller suverænitetskrænkelser, analogt med beslutningen om mineudlægning i august 1914.

Den begrænsede modstand mod det uvarslede angreb er derfor i fuld overenstemmelse med regeringens holdning. I Kirchhoffs udlægning af 8.april-mødet er oppositionen principielt indforstået med, at militær magt kun skulle anvendes mod begrænsede eller tilfældige neutralitetskrænkelser. Deres indvendinger og spørgsmål er rettet mod sådanne tilfælde. Partiformandsmødet er derfor reelt en accept af regeringens beslutninger – og konsekvenserne af dem, nemlig kapitulationsbeslutningen næste morgen.

For Kirchhoff er der ingen tvivl om, at P.Munchs udenrigspolitik var udtryk for rationalitet. Kun på et område finder han den Munch'ske udenrigspolitik problematisk: Kapitulationsbeslutningen den 9.april greb fejl i forhold til opinionen. Store grupper af befolkningen var ikke i stand til at forstå de givne beslutninger. Dermed blev det parlamentariske systems modstandsevne svækket overfor dets kritikere og overfor tyskerne, og vi er på vej over i de faktorer, der førte til modstandsbevægelsens vækst og til den 29. august 1943. En bedre information, f.eks. til oppositionen, regeringspartierne politiske bagland og til militæret, om den udenrigspolitiske konception og konsekvenserne af den, ville ifølge Kirchhoff have stillet regeringspartierne stærkere i de år, der fulgte på den 9.april.

Dette synspunkt mangler som forudsætning at inddrage den skiftende grundindstilling i opinionen til henholdsvis en militært baseret sikker-

hedspolitik og en sikkerhedspolitik baseret på andre midler. Nedrustningslinjen slår bredt an i 1920'erne, hvor pacifistisk orienterede synspunkter er udbredte i befolkningen. Grundholdningerne forandres ret vidtgående i løbet af 1930'erne. Den tyske oprustning og militære konflikter udenfor Europa skaber en forandret indstilling med hensyn til nytten af at besidde militære magtmidler. Information om regeringens politik og om trusselsbilledet ville ikke have givet nogen effekt fra midten af 1930'erne. De politiske opinionsdannere i og udenfor partierne skabte sig egne forestillinger ud fra egne kilder og i et samspil med de befolkningsgrupper, de var valgt af eller henvendte sig til. En information udgået fra regeringen ville være blevet mødt med mistro, og ville være blevet brugt imod den i intern og offentlig debat.

Hartvig Frisch havde på partiformandsmødet den 8. april, som den eneste klart markeret, at der burde kæmpes af hensyn til Danmarks omdømme. En opfattelse, der var klart i modstrid med regeringens politik og med P. Munchs grundlæggende ideer. Det forekommer derfor svært at se, hvorledes bredere information skulle have givet accept i kredse, der var fjendtligt indstillet overfor regeringens politik og dens konception, når den velinformerede Hartvig Frisch skilte sig ud på et så afgørende punkt i en så afgørende situation.

Kirchhoff og andre forfattere indenfor den militærkritiske tradition har argumenteret mod Hartvig Frischs synspunkt, der blev taget op af brede kredse i oppositionen og senere ikke mindst i modstandsbevægelsen. Danmarks besættelse blev i udlandet kendt som kampløs på trods af de 13 der faldt i Sønderjylland. En kortvarig modstand, f.eks. svarende til Priors forslag den 9. april om morgenen, at regeringen og kongen skulle begive sig til Nordsjælland og der udkæmpe et eksistensforsvar i begrænset skala ville intet have forandret i udlandets syn på Danmark. Iøvrigt blev stormagternes politik overfor et lille land ikke tilrettelagt ud fra landets omdømme, men ud fra konkrete interesser.

En argumentation efter de linjer mod tanken om et begrænset eksistensforsvar rammer da også modstandsbevægelsens hovedargument mod Scaveniusregeringen, at hvis det var den regering, der havde siddet ved magten den 5. maj, og hvis der ikke havde været gjort modstand under besættelsen, så ville Danmarks status have været ganske anderledes i forhold til de Allierede. I modstandsbevægelsens egen selvforståelse er dens indsats en kompensation for den manglende danske modstand den 9. april, og at der derved sikres Danmark en plads i det gode selskab.

Den militærkritiske 9. april-fløj er i almindelighed ikke parat til at tage den konsekvens af rationaliteten i Munchs politik, at en samarbejdende

regering havde været at foretrække efter den 29.8.43 og at modstandsbevægelsens indsats var overflødig eller ligefrem skadelig set i relation til landets langsigtede interesser.

Kirchhoff argumenterer i »*Kamp eller kapitulation – beslutningen den 9. april*« for, at en dansk mobilisering på grundlag af de nok så bekendte advarsler fra det danske gesandtskab i Berlin den 4. og 5. april, ikke ville have gjort nogen forskel.

Et af efterkrigstidens hyppigste argumenter mod Munch-politikken har været, at en forsinkelse af den tyske aktion på blot få dage, ville have betydet en afgørende støtte til den norske modstand. Denne tese bygger bl.a. på udtalelser, som general Kaupisch fremsatte offentligt under krigen. Til vurdering heraf tages det ikke i betragtning, at Kaupisch havde en klar karrieremæssig og professionel interesse i, at gøre den del af Weserübung han stod for, så betydningsfuld som mulig. *Kirchhoff* fremhæver, at Aalborg lufthavn var det eneste afgørende mål i Danmark, og den blev taget med faldskærmstropper, der her blev anvendt for første gang i militærhistorien. Det havde ingen danske militære forberedelser kunnet forhindre. Den danske hær havde iøvrigt slet ingen garnison i Aalborg i 1940.

Michael H. Clemmesen gennemfører i denne forbindelse et krigsspil. Hvis Danmark havde haft en »finsk regering« fra den 1. september 1939, hvad havde da kunnet udrettes i form af et dansk eksistensforsvar. *Clemmesen* når til, at danske styrker ville have forsinket anvendelse af Danmark som springbræt til Norge med ca. 7 dage. Aalborg lufthavn ville blive taget umiddelbart, men den fulde militære nytte af lufthavnen samt af de nordjyske havne ville blive udskudt på grund af ødelagte jernbaner og spærrede havne. *Clemmesen* giver således ikke et klart svar på, om dansk modstand efter disse retningslinjer ville have lagt afgørende hindringer i vejen for den tyske aktion i Norge. Den mellemlandingsmulighed i Aalborg, som *Kirchhoff* lægger størst vægt på, ville de dog besidde ifølge krigsspillet.

En publikation, der lægger alle spekulationer bag sig, og nøjes med at fremlægge baggrundsfaktorer, er *Kay Søren Nielsen: Soldaterne den 9. april 1940*. Forfatteren er museumsinspektør ved Tøjhusmuseet og hans bog gennemgår tysk og dansk militær udrustning, uddannelse og bevæbning. Det er gjort klart og oplysende og er i sig selv med til at give et bedre grundlag for en 9. april-diskussion. Den indeholder tillige en pædagogisk fremstilling af, hvad det egentlig var de danske soldater foretog sig i Sønderjylland den 9. april og hvorfor de gjorde det. Et afskrækkende eksempel på det modsatte er *Lars Lindeberg: 9. april – De så det ske*. Her er

dagen opløst i episoder, så læseren bagefter intet ved om, hvorfor noget som helst fandt sted.

I Kay Søren Nielsens bog er billedsiden samlet af Hans Kierulff-Hansen og den har en væsentlig selvstændig værdi. 9. april-publikationer har ofte en stereotyp billedanvendelse. Den forulykkede tyske panservogn i Bredevad og den sønderskudte danske kanon fra Haderslev er set dusinvis af gange. Kierulff-Hansen har i Bundesarchiv i Koblenz hentet helt nyt materiale. Ved synet heraf bliver det klart, at de traditionelle billeder afspejler en tydelig tendens: tyskerne vises motoriserede, beslutsomme og i tætte kolonner, danskerne som spredte enheder i udsatte stillinger. Hvad angår de danske soldater er det i god overensstemmelse med virkeligheden, mens billedet af den tyske invasionshær er delvis fortegnet. En ret stor del af den tyske hær kom på cykler og med trosset i hestevogne. De tyske militærfotografer, der var med soldaterne, tog især billeder fra den motoriserede spydspids. De skulle tjene deres formål i *Signal* og i tilsvarende udgivelser. Set fra en anden synsvinkel kunne danske revisionister på det militærpoltiske område bruge de samme billeder. I både billed og tekst får vi nu den realitet med, »at der på tysk side var tale om en talstærk gammeldags hær og et lille relativ dårligt udrustet panservåben« (selvom det jo afhænger af, hvad man sammenligner det med). En tysk standarddivision havde i 1940 940 motorkøretøjer og 5400 heste. Den tyske krigsmaskine var mere afhængig af hør end af benzin.

5. 9. april-ordningen: De nationale og sociale konsekvenser

I Kirchhoffs fremstilling af den 9. april oplever P. Munch ganske vist det store sammenbrud for sin politik, men gennem etableringen af 9. april-ordningen vender han sit nederlag til en halv sejr. Ved formuleringen af den danske regerings svar på det tyske ultimatum den 9. april får han tyskerne til at bekræfte, at Danmark er en neutral stat med fortsat fuld suverænitæt, der blot har sluttet en overenskomst med tyskerne om, at de overtager det ydre forsvar af landet så længe krigen varer. P. Munchs sikkerhedspolitik var i denne version næsten en succes.

Det er klart polemisk vendt mod de mange systemstormere i datiden og eftertiden, der har haft et antagonistisk forhold til de parlamentarisk-politiske forudsætninger, som P. Munch bygger sin politik på.

Hvis P. Munch lagde op til et åndeligt forsvar overfor besættelsesmagten, var de udtryk det fik næppe efter hans smag. Det såkaldte

nationale sammenhold repræsenterede en massiv ideologisk højrebølge, der også havde konsekvenser for det sociale sammenhold i befolkningen eller manglen på samme.

Henrik S. Nissen: Demokratiet i defensiven nærer ikke store illusioner om demokratiets dybe forankring i den danske befolkning. Det er et særkende ved Danmark, at den højreprægede nationale vækkelse efter den 9. april har demokratiet med i de grundlæggende nationale værdier (selvom der i den ekstreme kongedyrkelse lå gemt et godt stykke antiparlementarisme). I de fleste andre besatte lande blev de nationale bevægelser autoritære og ofte med klare fascistiske træk. I Danmark bliver det nationalt at være demokratisk og unationalt at gå ind for en førerstat, når nu besættelsesmagten er antidemokratisk. Det forklarer dog stadig ikke, hvorfor det samme ikke sker i f.eks. Vichy-Frankrig.

Det politiske samarbejde og den nationale fællesskabsfølelse udmøntede sig ikke i noget socialt fællesskab. Det viser en række nyere undersøgelser, og det kommer også frem i årets publikationer. Vi er alle i samme båd er den traditionelle metafor, som også Stauning anvendte. *Therkel Strædes* artikel om de danske arbejdere i besættelsens første år viser, »at nogen måtte tage den hårde tørn ved årerne, mens andre festede i forstavnen.« Et samfund skal kendes på hvordan det behandler sine svage og sine udstødte siger Therkel Stræde. Det er oplagt, at besættelsens første år var et af de mørke kapitler i denne sammenhæng. Arbejdsløshed, social nød og en vis pression fra lokale myndigheder er baggrunden for, at 30.000 danske arbejdere tog til Tyskland for at arbejde der, og intet tyder på, at nogen form for pro-tysk indstilling var drivkraften. Bag det generelle sociale og økonomiske pres på de danske arbejdere og på fagbevægelsen stod især partier Venstre, idet besættelsen med et slag havde ændret på styrkeforholdet mellem landbo- og byerhverv. »Skarpheden i den klasseegoistiske offensiv partiet førte an... kan først og fremmest forklares kulturelt: en livsform, som havde domineret samfundet fra arilds tid, kæmpede for sit tabte hegemoni og vandt den sidste tilbagetogsfægtning ved tyskernes hjælp.«

Forfatteren *Henning Tjørnehøj* har i aktuel debat ofte peget på denne side af Venstres virke i disse år. Her tager han også sit udgangspunkt i bogen om Højgaard- og Danmarks kredsen, selvom forbindelsen er relativ tynd. De to notabelkredse, der i sommeren 1940 stod bag systemskifteforsøg baseret på forhåbninger til kongemagtens medvirken, havde deres tyngdepunkt i byerhvervene. Tjørnehøj mener, at de to gruppers virksomhed er underbelyst, og at der hermed afspejles en tendens i historiskrivningen til at lade de fine og de velhavendes mere misliebige gerninger under besættelsen uomtalte. Der henvises til en relativ be-

skeden omtale i almene Danmarkshistorier og i bøger til undervisningsbrug, men han lader helt uomtalt, at der i 1971 udkom en omfattende kildesamling til undervisningsbrug med hovedvægt på de to gruppers virksomhed, H. Westergaard Andersen: Politik trods håndjern.

Tjørnehøj bygger primært på to af DNH-undersøgelserne, Henrik S. Nissens om 1940 og Henning Poulsens om Besættelsesmagten og de danske nazister suppleret med stof fra Den parlamentariske Kommission. Tjørnehøj gør sin fremstilling personcentreret og i modsætning til f.eks. Therkel Stræde bliver systemskiftforsøgene og offensiven mod fagbevægelsen udtryk for hævn og konspiration. Vi kommer rundt i tidens højremiljø fra A. P. Møller over Kaj Munk og Arne Sørensen til Carsten Raft. For Tjørnehøj er det fremstillingens mål at få dem alle placeret som antiparlamentariske, reaktionære og tilpasningsvenlige overfor besættelsesmagten. Tjørnehøjs bog ville have haft en egentlig mission, hvis den havde indplaceret højregrupeerne i tidens politiske og ideologiske miljø, hvor luftige og debativrige sammenslutninger og pressionsgrupper til nationens frelse blomstrede frodigt. En bred, analyserende fremstilling af 30'ernes og 40'ernes nationale højrebewægelser har vi stadig til gode.

Et bidrag, der står alene med sit emne, er *Hans Branners* store artikel i *Vandkunsten* om »Vi vil fred her til lands... En udenrigspolitisk linje 1940 – 1945 – 1989?« Hvordan den 9. april er indgået i den forsvarspolitiske meningsdannelse gennem 50 år. Branners hovedtese er, at de historiske erfaringer fra den 9. april ikke har spillet den afgørende rolle for efterkrigstidens ændrede sikkerhedspolitiske tankegang, som den ofte er blevet tillagt. Danske politikere forlader kun modstræbende neutraliteten, og den lave danske profil i NATO afspejler den samme ikke-provokationslinje i dansk sikkerhedspolitik, som P. Munch stod for. Dansk sikkerhedspolitik er præget af stor kontinuitet, hvor tilpasningen til de ydre konjunkturer har været afgørende. Beslutningstagernes oplevelse af at handle på vegne af en småstat og de begrænsninger, der følger heraf, har på samme måde været kontinuitetsskabende. Herefter bliver der ikke meget tilbage til den 9. april. P. Munchs politik er i live, har det ret godt og ifølge Branner kan den være et vigtigt element til den sikkerhedspolitiske revurdering, der skal ske i Danmark efter omvæltningerne i 1989.

Hvis vi griber tilbage til indledningens problemstilling om historikerens omverdensbevidsthed, så er det klart, at Hans Branners bidrag er set ud fra en post-koldkrigssynsvinkel. Hans artikel bygger på et større projekt om den 9. april som politisk lærestykke i efterkrigstidens sikkerhedspolitiske debat, som allerede har været et par år undervejs. Dette projekt må have en placering i den militærkritiske forsknings opgør med

de traditionelle forsvarssynspunkter af den type, der formuleres til støtte for Danmarks NATO-medlemsskab. I den diskussion er det ikke rimeligt at hævde, at 9.april-lærestykket har været af underordnet betydning. I 70'ernes og 80'ernes mange forsvarspolitiske debatter mellem »forsvarsvenner« og »fredsbevægelse« kom den 9.april uvægerligt op under en ophedet debataften. Hvis vi går tilbage til 1940' og 1950'erne, var 9.april-argumentet for et militært forsvar næsten enerådende. Der er derfor en vis modsætning mellem at gå ind i opgøret med denne tradition og samtidig betone, at P.Munch-traditionen er stærk og levende, og at den under den kolde krig har øvet en væsentlig indflydelse på danske sikkerheds- og forsvarspolitiske positioner. Først: 9.april-lærestykket er udbredt, men forkert. Den 9.april har så specielle forudsætninger, at den ikke kan anvendes i NATO-periodens forsvarspolitik. Derefter: Den 9.april var ikke så vigtig endda, lærestykket havde ikke for alvor fat i f.eks. socialdemokratiske beslutningstagere. Kun med noget besvær kan de to standpunkter rummes i den samme analyse, men skiftet fra den ene til den anden afslører en meget klar omverdensbevidsthed.

Vi kan ikke se dette mønster i andre af jubilæets publikationer. De større skrifter har været længe undervejs og udtrykker stort set de klassiske positioner i synet på den 9.april og dens forudsætninger. De kortere fremstillinger kan karakteriseres på samme måde og mange af dem bygger på et relativt begrænset antal historiske standardværker og griber derfor tidsmæssigt ofte et pænt stykke tilbage i den historiske proces.

En god andel af den historiske litteratur, der udkommer på dansk, er i de senere år blevet samlet omkring mærkedage med en bred appel. Statslige komiteer eller store interessegrupper har deltaget for at skaffe sig profilering og har skabt det økonomiske fundament for mange udgivelser. Der har rejst sig klare røster mod en sådan jubilæumsfiksering: at den fremmer mindre lødig litteratur og at historien spændes for de snævre interessers vogn. Den 9.april har stærkere end de fleste andre mærkedage tjent bestemte interessegrupper og synspunkter. Den har tjent som det forsvarsvenlige Danmarks hårdeste historiske argument. I løbet af den sidste snes år har der udviklet sig en klar modopinion hertil. Den samlede jubilæumlitteratur har dog givet efterladet et hovedindtryk af forsvarsvenlig dominans. Det statsministerielle 9.april-udvalg støttede publikationer med en overvejende forsvarsvenlig holdning. Modopinionen kom også til orde, men hovedsagelig i akademisk orienterede skrifter med en begrænset spredning. Egentlig nye forskningsresultater var det småt med i begge grupper. De omfangsmæssigt og materialemæssigt mest

ambitiøse fremstillinger repræsenterede nærmest en regressiv tendens i historieskrivningen om den 9. april. Kun et enkelt bidrag pegede i sine perspektiver udover de velkendte sikkerheds- og forsvarspolitiske opdelinger og de europæiske omvæltninger i 1989. Stort set var alt ved det gamle i 1990. Det næste 9. april-jubilæum kan ikke undgå at blive anderledes.

Jubilæumslitteraturen

- Hans Chr. Bjerg: 9. april – og den næste generation. Udg. af Værn om Danmark, 1989.
- Hans Branner: Vi vil fred her til lands... En udenrigspolitisk linje 1940-49-1989, i: Vandkunsten nr.3. 1990.
- Michael H. Clemmesen: Dansk forsvarspolitik i Mellemskrigstiden. En forudsætning for forløbet den 9. april. & samme: Niende april – med »Finsk regering«. Begge i: Den 9. april og sikkerhedspolitikken. Udg. af Atlantsammenslutningen, 1990.
- Carsten Due-Nielsen: Ene og svag. Danmarks sikkerhedspolitik i 1930'erne, i: 1940 – Da Danmark blev besat.
- Jon Galster: Den 9. april 1940 – En sand myte! DHH's debatbøger nr. 1. Dansk Historisk Håndbogsforlag, 1990. 294s. 198kr.
- Carl-Axel Gemzell: Angreb mod nord – stormagterne og Skandinavien 1939/40, i: 1940 – Da Danmark blev besat.
- Ole A. Hedegaard: En general og hans samtid. General Erik With mellem Stauning og kaos. Forlaget Thorsgaard Frederikssund, 1990. 416s. Ill. 398kr.
- Ole Helmer Jensen: Besættelse og tilpasning. Munksgaard, 1990. 64s. Ill. 148kr. Udgivet i tilknytning til interaktiv videoplade med titlen »Danmarks Frihedskamp 1940-45« indeholdende ca. 11.000 billeder og 9 videosekvenser fra Frihedsmuseets samlinger, udg. af Nationalmuseet 1990.
- Hans Kirchhoff: Udenrigspolitik og rationalitet – kapitulationen den 9. april. Brikker til et handlingsmønster, i: Vandkunsten nr.3. 1990 & samme: Kamp eller kapitulation. Beslutningen den 9. april, i: 1940 – Da Danmark blev besat.
- Henrik Skov Kristensen: Operation Weserübung – det tyske angreb på Danmark og Norge den 9. april 1940, i: Sønderjysk Månedsskrift nr.4, april 1990.
- Lars Lindeberg: 9. april. De så det ske. Sesam, 1990. 106s. Ill.
- Bjarne B. Lindhardt: Den storpolitiske baggrund for Danmarks niende april 1940, i: den 9. april og sikkerhedspolitikken. Udg. af Atlantsammenslutningen, 1990.
- Kay Søren Nielsen: Soldaterne den 9. april 1940. Forlaget Wøldike for Tøjhusmuseet, 1990. 65s. Ill.
- Henrik S. Nissen: Demokratiet i defensiven, i: 1940 – Da Danmark blev besat. 1940 – Da Danmark blev besat. Historisk status på 50 års afstand. Udgivet af Institut for Samtidshistorie ved Københavns Universitet. Manus 1990. Udk. C. A. Reitzel 1991.

ambitiøse fremstillinger repræsenterede nærmest en regressiv tendens i historieskrivningen om den 9. april. Kun et enkelt bidrag pegede i sine perspektiver udover de velkendte sikkerheds- og forsvarspolitiske opdelinger og de europæiske omvæltninger i 1989. Stort set var alt ved det gamle i 1990. Det næste 9. april-jubilæum kan ikke undgå at blive anderledes.

Jubilæumlitteraturen

- Hans Chr. Bjerg: 9. april – og den næste generation. Udg. af Værn om Danmark, 1989.
- Hans Branner: Vi vil fred her til lands... En udenrigspolitisk linje 1940-49-1989, i: Vandkunsten nr.3. 1990.
- Michael H. Clemmesen: Dansk forsvarspolitik i Mellemskrigstiden. En forudsætning for forløbet den 9. april. & samme: Niende april – med »Finsk regering«. Begge i: Den 9. april og sikkerhedspolitikken. Udg. af Atlantsammenslutningen, 1990.
- Carsten Due-Nielsen: Ene og svag. Danmarks sikkerhedspolitik i 1930'erne, i: 1940 – Da Danmark blev besat.
- Jon Galster: Den 9. april 1940 – En sand myte! DHH's debatbøger nr. 1. Dansk Historisk Håndbogsforlag, 1990. 294s. 198kr.
- Carl-Axel Gemzell: Angreb mod nord – stormagterne og Skandinavien 1939/40, i: 1940 – Da Danmark blev besat.
- Ole A. Hedegaard: En general og hans samtid. General Erik With mellem Stauning og kaos. Forlaget Thorsgaard Frederikssund, 1990. 416s. Ill. 398kr.
- Ole Helmer Jensen: Besættelse og tilpasning. Munksgaard, 1990. 64s. Ill. 148kr. Udgivet i tilknytning til interaktiv videoplade med titlen »Danmarks Frihedskamp 1940-45« indeholdende ca. 11.000 billeder og 9 videosekvenser fra Frihedsmuseets samlinger, udg. af Nationalmuseet 1990.
- Hans Kirchhoff: Udenrigspolitik og rationalitet – kapitulationen den 9. april. Brikker til et handlingsmønster, i: Vandkunsten nr.3. 1990 & samme: Kamp eller kapitulation. Beslutningen den 9. april, i: 1940 – Da Danmark blev besat.
- Henrik Skov Kristensen: Operation Weserübung – det tyske angreb på Danmark og Norge den 9. april 1940, i: Sønderjysk Månedsskrift nr.4, april 1990.
- Lars Lindeberg: 9. april. De så det ske. Sesam, 1990. 106s. Ill.
- Bjarne B. Lindhardt: Den storpolitiske baggrund for Danmarks niende april 1940, i: den 9. april og sikkerhedspolitikken. Udg. af Atlantsammenslutningen, 1990.
- Kay Søren Nielsen: Soldaterne den 9. april 1940. Forlaget Wøldike for Tøjhusmuseet, 1990. 65s. Ill.
- Henrik S. Nissen: Demokratiet i defensiven, i: 1940 – Da Danmark blev besat. 1940 – Da Danmark blev besat. Historisk status på 50 års afstand. Udgivet af Institut for Samtidshistorie ved Københavns Universitet. Manus 1990. Udk. C. A. Reitzel 1991.

- Therkel Stræde: Alle i samme båd? De danske arbejdere i besættelsens første år, i: 1940 – Da Danmark blev besat.
- V.K. Sørensen: Baggrunden, i: Siden Saxo nr. 1, 7. årg. 1990.
- Henning Tjørnehøj: RIGETS bedste MÆND. Da det store erhvervsliv ville tage magten i 1940. Om Højgaardkredsen og Hastrupkredsen. Gyldendal, 1990. 208 s. Ill.
- Vandkunsten nr. 3. 1990. Historie og myte. Et liv med den 9. april. Red. af Hans Branner. Udg. af Center for Freds- og konfliktforskning ved Københavns Universitet.
- Helge Wiingaard: 9. april 1940: Danmark på slagtebænken? Udg. af Atlantsammenslutningen, 1990.

9. april-litteratur iøvrigt nævnt i oversigten

- Hans Chr. Bjerg: Das Gibt's nur einmal... Synspunkter på den danske flådeledelses strategiopfattelse 1938-40, i: Festskrift til Johan Hvidtfeldt s.23-38, 1978.
- Hans Chr. Bjerg: Ligaen. Den danske militære efterretningstjeneste 1940-1945 I-II, 1985.
- Hans Branner: 9. april 1940 – et politisk lærestykke?, 1987.
- Hans Branner: Småstaten og den militære magt, i: Festskrift til Ole Karup Pedersen, 1989.
- Michael H. Clemmesen: Jyllands landforsvar fra 1901 og 1940, 1982.
- Carl-Axell Gemzell: Raeder, Hitler und Skandinavien, 1965.
- Walther Hubatsch: »Weserübung«. Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen 1940, 1. udg. 1952/2. udg. 1960.
- Johan Hvidtfeldt: Den tyske besættelse af København den 9. april 1940, i: Aktuelt och historiskt, 1973 & Tidsskrift for Søværnen, 1974.
- A.R. Jørgensen: Spionage mod Danmark, 1987.
- Hans Dietrich Look: Quisling, Rosenberg und Terboven, 1970 & norsk udg. 1972.
- P. Munch: Erindringer I-VIII, 1959-67.
- Henrik S. Nissen: 1940. Studier i forhandlingspolitikken og samarbejdspolitikken, 1973.
- Ole Isgaard Olsen: Planlægning af det sjællandske landforsvar 1922-1940, 1985.
- Ole Karup Pedersen: Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik, 1970.
- Henning Poulsen: Besættelsesmagten og de danske nazister, 1970.
- Henning Poulsen: Hitlers krig 1939-1941, 1989.
- Viggo Sjøqvist: Danmarks udenrigspolitik 1933-1940, 1965.
- Viggo Sjøqvist: Peter Munch, 1976.
- Viggo Sjøqvist: Besættelsen 1940. De danske forudsætninger for den 9. april, 1978.
- Bjørn Svensson: Derfor gik det sådan 9. april, 1965.